

УДК 338.242

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ «ІНВАЙРОНМЕНТАЛЬНА БЕЗПЕКА»

Мащенко М.А., к.е.н., доцент (ХНЕУ ім. С. Кузнеця)

Анотація. Обґрунтовано, що соціально-економічний розвиток країни має не тільки позитивні аспекти, але й породжує екологічні проблеми. Досліджено, що вирішення проблем еколого-економічної взаємодії дозволить побудувати економіку сталого розвитку, тобто екологічно та соціально збалансовану економіку. Визначено місце інвайронментальної економіки. Досліджено взаємозв'язок економічної безпеки та інвайронментальної економіки. Теоретично обґрунтовано сутність економічної категорії «інвайронментальна безпека».

Ключові слова: безпека, інвайронментальна економіка, інвайронментальна безпека, держава, соціально-економічний розвиток.

ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ СУЩНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ «ИНВАЙРОНМЕНТАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ»

Мащенко М.А., к.э.н., доцент (ХНЭУ им. С. Кузнеця)

Аннотация. Обосновано, что социально-экономическое развитие страны имеет не только положительные аспекты, но и порождает экологические проблемы. Доказано, что решение проблем эколого-экономического взаимодействия позволит построить экономику устойчивого развития, то есть экологически и социально-сбалансированную экономику. Определено место инвайронментальной экономики. Исследована взаимосвязь экономической безопасности и инвайронментальной экономики. Теоретически обоснована сущность экономической категории «инвайронментальная безопасность».

Ключевые слова: безопасность, инвайронментальная экономика, инвайронментальная безопасность, государство, социально-экономическое развитие.

THEORETICAL JUSTIFICATION OF ESSENCE OF THE ECONOMIC CATEGORY "ENVIRONMENTAL SECURITY"

Mashchenko M., Ph.D. in Economics, Associate Professor (S. Kuznets Kharkiv National University of Economics)

Annotation. It is substantiated that the socio-economic development of the country has not only positive aspects, but also causes environmental problems. It is proved that solving the problems of environmental and economic cooperation will allow create a sustainable development economy, that is, an ecologically and socially balanced economy. The place of the environmental economy has been determined. The aim of the environmental economy, which is to study economic relations in the field of nature management and environmental protection for sustainable development, is explored.

The main tasks of the environmental economics are analyzed. Some of them are: substantiation of the choice and decision making regarding the limited resources of nature and the quality of the natural environment as a specific public good; evaluation and comparison of costs and benefits of environmental protection, substantiation of criteria and indicators of effectiveness of environmental measures; analysis of market failures in the environmental sphere; accounting of external environmental effects (externalities); development of methods for assessing economic damage from environmental pollution; development of models of socio-economic development that meet the requirements of environmental safety. The relationship between economic security and the environmental economy has been studied. The essence of the economic category "Environmental safety" is theoretically substantiated.

Key words: safety, environmental economics, environmental security, state, social and economic development.

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток країни має не тільки позитивні аспекти, але й породжує ряд надзвичайно важливих проблем, пов'язаних з екологією. На сьогодні особливо актуальними є проблеми еколого-економічної взаємодії, без успішного розв'язання яких неможливо побудувати економіку сталого розвитку, тобто екологічно та соціально збалансовану економіку. Важливими є наукові дослідження, що

дозволять розробити концептуальні, методологічні та методичні підходи до забезпечення еколого-економічної безпеки на макроекономічному рівні.

Проблеми екологічного обґрунтування проектів господарської діяльності та управління інвестиційними процесами з урахуванням вимог охорони навколишнього середовища в даний час є пріоритетними. Необхідним є дослідження взаємодії інвайронментальної економіки та економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему економічної безпеки досліджували в наукових розробках вчені-економісти Варналій З.С. [1], Власюк О.С. [2], Геєць В.М. [3], Гуменюк А.М. [4], Губський Б.В. [5], Жаліло Я.А. [6], Мунтіян В.І. [7], Пашко П.В. [8], дослідження інвайронментальної економіки мають місце в роботах вчених-економістів Шлемко В.Т. [9], Хопнер А., Кант Б., Шолтенс Б. [10] та ін.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Подальшого дослідження потребує аналіз взаємодії інвайронментальної економіки та економічної безпеки, визначення економічної категорії «інвайронментальна безпека».

Метою статті є дослідження взаємодії інвайронментальної економіки та економічної безпеки та обґрунтування сутності економічної категорії «інвайронментальна безпека».

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні умови глобалізації світової економіки потребують розглядати соціально-економічні проблеми суспільства тільки в тісному зв'язку із проблемами екології. Причини цього бачення полягають у сформованих тенденціях природо'ємного характеру розвитку господарювання як у промисловості, так і в сільському господарстві. Наприклад, для України найважливішими з них є:

помилки в макроекономічній політиці, що приводить до екстенсивного використання природних ресурсів;

незбалансована інвестиційна політика, що веде до зростання диспропорцій між видобувними й переробними, обробними й інфраструктурними галузями економіки;

відсутність екологічно збалансованої довгострокової економічної стратегії;

неефективна політика в таких важливих секторах економіки, як паливно-енергетичний комплекс, сільське й лісове господарство;

недооцінка економічної цінності природних ресурсів і послуг природокористування;

недооблік непрямого ефекту від охорони навколишнього середовища;

недосконалість екологічного законодавства;

невизначеність прав власності на природні ресурси;

нестабільність економіки, що перешкоджає реалізації довгострокових проектів, до яких належить більшість екологічних проектів;

ресурсний характер експорту;

надмірна експлуатація й продаж природних ресурсів;

стимулююче зростання навантаження на природу.

Така насущна проблема раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього середовища, а також й необхідність системного, комплексного еколого-економічного підходу до рішення цієї проблеми викликала появу науки, яку у міжнародній термінології називають інвайронментальною, або зеленою [11].

Інвайронментальна економіка покликана аналізувати економічні відносини суспільства й природи з метою комплексного рішення проблем збалансованого розвитку економіки й поліпшення стану навколишнього середовища, а також сприяти розробці й реалізації національних концепцій екологічно стійкого розвитку й механізму його забезпечення. Виникнення нових завдань, пов'язаних з розробкою й реалізацією механізму стійкого

розвитку, повинне з'єднувати воедино людину (населення), виробництво (економіку) і природу.

Інвайронментальна економіка досліджує соціально-еколого-економічні системи різного масштабу й рівня (країна, регіон, підприємство, природний комплекс і взаємозв'язок між ними), тобто всю еколого-економічну систему й еколого-економічні відносини в рамках цієї системи.

Метою інвайронментальної економіки є вивчення економічних відносин в області природокористування й охорони навколишнього середовища для забезпечення стійкого розвитку.

Основні завдання інвайронментальної економіки наступні: обґрунтування вибору й прийняття рішень щодо обмежених ресурсів природи і якості навколишнього природного середовища як специфічного суспільного блага; оцінка й порівняння витрат і результатів у природоохоронній сфері, обґрунтування критеріїв і показників ефективності природоохоронних заходів; аналіз ринкових проблем в екологічній сфері; облік зовнішніх екологічних ефектів (екстерналій); розробка методів оцінки економічного збитку від забруднення природного середовища; розробка моделей соціально-економічного розвитку, що задовольняють вимогам екологічної безпеки.

Інвайронментальна економіка в широкому розумінні є похідна неокласичної економіки, яка опирається на її вихідні поняття й категорії. Вона є економічною основою стійкого розвитку. Як відомо, сутність концепції стійкого розвитку полягає у задоволенні потреб нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.

На думку міжнародної комісії з навколишнього середовища й розвитку, екологія й економіка усе більше переплітаються між собою на місцевих, регіональних та національному рівнях [11].

Економіку стосовно до екології можна розглядати за двома альтернативними позиціями: негативною й позитивною.

Негативний вплив економіки на природу полягає у наступному.

По-перше, саме в економіці мають прояв сучасні екологічні проблеми й погрози глобальної екологічної кризи. По-друге, вторгнення «економічної» людини в природне середовище завдає шкоди й природі, й людині, приводить до швидкого знищення природи. Це обумовлено вилученням природних ресурсів і техногенним забрудненням середовища. По-третє, існування екологічного парадоксу: економічний розвиток суспільства породжує деградацію навколишнього середовища. З одного боку, потрібно зберегти природу, з іншого боку – людство не може відмовитися від «небезпечних» для природи технологій. Таким чином, економічні втрати, пов'язані із забрудненням навколишнього середовища й виснаженням природних ресурсів, означають фактичне зниження темпів і рівня досягнутого національного доходу. Це основне еколого-економічне протиріччя і є джерелом розвитку виробничих зв'язків природокористування. Сутність його полягає в діалектичній єдності й взаємозв'язку об'єктивних екологічних і економічних потреб суспільства.

Позитивний вплив економіки на природу полягає в інвестуванні в охорону навколишнього середовища. Необхідність охорони навколишнього середовища обумовлює створення нових видів економічної активності, сприяє створенню додаткових робочих місць, наприклад за рахунок розвитку екологічно орієнтованої підприємницької діяльності. Розвиток економіки є необхідним для рішення екологічних проблем, що загострилися.

Отже, екологічне благополуччя й економічний добробут перебувають у єдності й тісному взаємозв'язку: економіка не може розвиватися без врахування екологічних факторів, а екологія – без грошових вливань, як і будь-яка інша наука; обидві науки мають загальні завдання. Екологія

вирішує завдання вивчення стійкості (стабільності) екосистем, їхньої здатності протистояти техногенним навантаженням. Економіка також вивчає розвиток соціального суспільства (як екосистему) з погляду впровадження тих або інших фінансових відносин. Чим більш стабільне суспільство, тим активніше фінансові відносини; обидві науки мають загальні методи вивчення: системно-альтернативний аналіз, методи угруповань, еколого-економічні оцінки, порівняльний, розрахунково-аналітичні, балансові, нормативні, натурні обстеження, методи екологічного мапування й ін.

Отже, інвайронментальна економіка враховує основні протиріччя й визначає раціональне співвідношення між рівнем споживання, розвитком виробництва й екологічними факторами. Саме цією наукою вирішується проблема раціонального ведення господарства з урахуванням екологічних факторів і економічних інтересів суспільства, використання обмежених природних ресурсів для задоволення людських потреб. Це є сутністю інвайронментальної економіки. Визначення інвайронментальної економіки по UNEP – це економіка, у якій відбувається інтернаціоналізація витрат, пов'язаних з деградацією навколишнього середовища, а екологічно чисті й ефективні технології й стійке сільське господарство служать основними рушійними факторами економічного зростання, створення робочих місць і скорочення масштабів бідності [12].

Наявність інвайронментальної економіки зумовлює необхідність забезпечення інвайронментальної безпеки.

Безпека – стан захищеності життєвоважливих інтересів особистості, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх погроз.

Аналіз теоретичних підходів до трактування економічної категорії «економічна безпека» подано в таблиці 1.

Таблиця 1

*Теоретичні підходи до трактування економічної категорії
«економічна безпека»*

	Автор	Авторське визначення поняття	Що не враховано	Джерело
1	2	3	4	5
1	Варналій З.С., Буркальцева Д.Д., Саєнко О. С.	процес задоволення потреб, з погляду захисту національних інтересів держави, з позиції економічної стійкості та незалежності країни, а також як сукупність умов і факторів	стан захищеності, здатний до вирішення проблем збалансованого розвитку економіки	[1], с. 26—27
2	Геєць В.М.	спроможність національної економіки забезпечити свій вільний незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій та здатність держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз	стан захищеності, здатний до вирішення проблем збалансованого розвитку економіки	[3], с. 5
3	Гуменюк А.М.	стан економіки, для якої характерна спроможність до самовиживання і розвитку в умовах реформування, присутності внутрішніх і зовнішніх небезпек та дії важкопрогнозованих чинників	стан захищеності, здатний до вирішення проблем збалансованого розвитку економіки	[4]
4	Губський Б.В.	здатність економіки країни зберігати або, принаймні, швидко поновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах критичного зменшення (припинення) поставок ресурсів (товарів, послуг, технологій тощо) або кризових ситуацій внутрішнього характеру	стан захищеності, здатний до вирішення проблем збалансованого розвитку економіки	[5], с. 13

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
5	Жаліло Я.А.	складна багатофакторна категорія, що характеризує спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання	стан захищеності, здатний до вирішення проблем збалансованого розвитку економіки	[6], с. 25
6	Мунтіян В.І.	загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний та стабільний розвиток економіки держави, що містить механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам	стан захищеності, здатний до вирішення проблем збалансованого розвитку економіки	[7]
7	Пашко П.В.	це стан економічного забезпечення національної безпеки держави, загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний, збалансований та стабільний розвиток економічної системи держави, забезпечення самодостатності та стійкості системи, що включає механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам	стан захищеності, здатний до вирішення проблем збалансованого розвитку економіки	[8]
8	Шлемко В.Т. Бінько І.Ф.	такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави	стан захищеності, здатний до вирішення проблем збалансованого розвитку економіки	[9]

Таким чином, економічна безпека – це стан захищеності економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз,

здатний до вирішення проблем збалансованого розвитку економіки.

Синтез визначень економічних категорій «інвайронментальна економіка» та «економічна безпека» подано на рис. 1.

Рис. 1. Синтез інвайронментальної економіки та економічної безпеки

Висновок. Таким чином, інвайронментальна безпека – це стан захищеності економіки та навколишнього середовища, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатний до вирішення проблем збалансованого розвитку економіки й поліпшення стану навколишнього середовища та сприяє розробці й реалізації національних концепцій екологічно стійкого розвитку й механізму його забезпечення.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : моногр. / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Саєнко. — К. : Знання України, 2011. — 299 с.

2. Власюк О. С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання / О. С. Власюк. — К. :

ДННУ «Академія фінансового управління», 2011. — 474 с.

3. Концепція економічної безпеки України / Ін-т. економ. прогнозування; Кер. проекту В.М. Геєць. – К.: Логос, 1999. – 56 с.

4. Гуменюк А.М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти: монографія / А. М. Гуменюк. – К. : НІСД, 2014. – 468 с.

5. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: Монографія / Б.В. Губський. – К.: ДП «Укрархбудінформ», 2001. – 122 с.

6. Жаліло Я.А. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві / Я.А. Жаліло // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: ВПЦ «Київський ун-т», Ін-т міжнар. відносин. – 2001. – Вип.26. – С. 24-27

7. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. – К. : КВШ, 1998. – 462 с.

8. Пашко П.В. Умови та чинники забезпечення митної безпеки / П.В. Пашко // Митна справа. – 2010. – № 1(67). – С. 5-16.

9. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.

10. Hoerner, A. G. F., B. Kant, B. Scholtens, and P.-S. Yu (2013) Is the journal Ecological Economics really in itself a poor and misleading guide to what ecological economics is about? A reply to “Influencing the perception of what and who is important in ecological economics” Ecological Economics 89, 174-176. Хопнер, А. Г. Ф., Б. Кант, Б. Шолтенс і П.-С. Ю. (2013 р.)

11. Офіційний сайт Міністерства економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>

12. Офіційний сайт ООН, представництво в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua>